

Kvartals- rapport

3. kvartal 2023

Tema:
Bremsen på i norsk økonomi

Innhold

1 Innledning	3
2 Konjunktorene	4
3 Kostnadsbildet	6
4 Det internasjonale bildet	10

1. Innledning

I tredje kvartal 2023 har det blitt tydelig at bremsene er på i norsk økonomi. Høye renter har økt kostnadene for både bedrifter og husholdninger, og virker dempende på etterspørselen etter varer og tjenester. Bedriftene forventer nå blant annet lavere nivå på sysselsetting og investeringer. Mat og drikkeprodusentene gir stadig tilbakemeldinger om en krevende markedsituasjon, til tross for at utsiktene er noe lysere enn det de var på det verste mot slutten av fjoråret. Samtidig har veksten i konsumprisene avtatt de siste tre månedene, med en vesentlig reduksjon i årsveksten på mat- og alkoholfrie drikkevarer.

Kostnadssiden er til en viss grad også stabilisert for bedriftene. Ikke minst bidrar lavere strømpriser til å redusere kostnadene knyttet til energibruk på kort sikt. Prisene på råvarer og andre innsatsfaktorer er redusert fra de høye nivåene de nådde umiddelbart etter krigsutbruddet i Ukraina. Kostnadene knyttet til innsatsfaktorer ligger fortsatt på et høyere nivå enn det som var tilfellet før pandemien og krigen. Dette gjør at bedriftene fremdeles har en krevende hverdag. En vedvarende svak norsk krone bidrar også til å holde importkostnaden oppe på helt sentrale innsatsfaktorer i norsk matvareproduksjon.

Til tross for lavere strømpriser de siste månedene er kostnaden til energi vesentlig høyere for bedriftene i første halvdel av 2023 enn det som har vært normalen de siste ti årene. Gjennomsnittlig kraftpris på strøm var på hele 92,1 øre/kWh for januar til juni i år, dette er omtrent tre ganger så høy pris som snittet mellom 2013 og 2020. De store forskjellene mellom prissonene bidrar

også til konkurransevridning i markedet som er krevende å håndtere og vanskelig å akseptere.

Samtidig viser grensehandelen en økende trend, og er fortsatt en vesentlig konkurrent til norsk dagligvare. Dette påvirker produsenter og bedrifter i mat- og drikkenæringen gjennom tapte inntekter og arbeidsplasser. Statistikk fra Statistisk sentralbyrå viser at høyt avgiftsbelagte varer som tobakk og alkohol utgjør så mye som én fjerdedel av nordmenns handlekurv på dagsturer til utlandet. Det er all grunn til å tro at avgiftsforskjellene mellom Norge og Sverige fortsatt er en driver for en grensehandel som berører hele mat- og drikkeverdikjeden.

Mat- og drikkeprodusentene gir stadig tilbakemeldinger om at markedsituasjonen er krevende. Utsiktene er likevel noe lysere enn det de var på det verste mot slutten av fjoråret. Det er nå også mer samsvar mellom indeksene på produsentprisene og konsumprisene i næringsmiddelindustrien. Oppsummeringen fra forrige kvartalsrapport står seg derfor fortsatt: Det er først og fremst usikkerhet som kjennetegner mat- og drikkebedriftenes vurderinger på terskelen til en ny vinter: Dersom kostnadene på energi skulle øke utover året og inn i 2024, vil ikke minst dette kunne få svært negativ betydning for produsentene i mat- og drikkenæringen.

Petter Haas Brubakk,
Administrerende direktør i NHO Mat og Drikke

DIGITAL VERSJON

[Her kan du lese den digitale versjonen av Kvartalsrapporten](#)

2. Konjunktorene

De siste tre månedene har mange likhetstrekk med første halvdel av 2023. Norsk økonomi har vært preget av høy inflasjon, svak kronekurs, stigende renter og generelt økte kostnader for husholdninger og bedrifter. Akkurat nå er det ingen tvil om at norsk økonomi merker effekten av rentehevingene fra Norges Bank. Bremsene er på, og aktiviteten har avtatt det siste kvartalet. Det er grunn til å tro at den høye veksten i konsumpriser, i kombinasjon med høy rente vil dempe etterspørselen etter produkter og tjenester den kommende tiden. Husholdningene blir mer nøysomme med forbruk og det høye rentenivået tærer på oppsparte midler fra pandemien. For bedriftenes del kan dette bety redusert etterspørsel etter deres produkter, noe som kan påvirke salgsinntekter og driftsresultat. En høy rente over tid vil også øke kostnaden ved lån for både bedrifter og privatpersoner, dette kan medføre at aktiviteten i norsk økonomi fortsetter å avta og holder seg på et lavere nivå de kommende kvartalene.

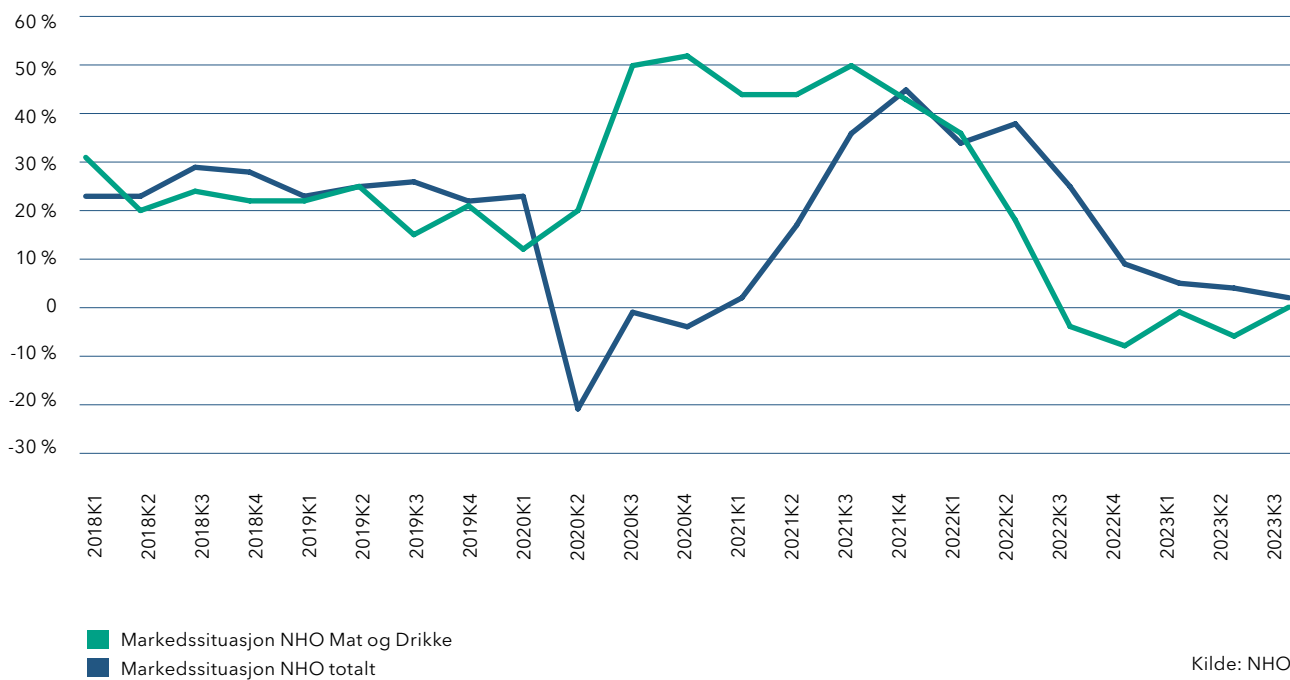
Lavere konsum fra private husholdninger treffer de fleste bedrifter, men i noe ulik grad. Det er forskjell på varer og tjenester som kan velges bort og helt nødvendige varer som mat og drikke. Mat- og drikkenæringen vil dermed være noe mindre utsatt for fall i etterspørselen etter deres produkter, som følge av at disse varene gjerne kuttes sist i husholdningene. Imidlertid vil forbrukerne ofte vri konsumet mot billigere produkter.

Hvordan bedriftene opplever den økonomiske situasjonen kan sees i figur 1. Her vises bedriftenes oppfatning av nåværende markedssituasjon, for både medlemmer i NHO Mat og Drikke og NHO. Grafen viser at det er en svak forbedring fra forrige kvartal, men at medlemmer i NHO Mat og Drikke fortsatt anser dagens markedssituasjon som krevende. Det er positivt at det nå er like mange som vurderer situasjonen som god kontra dårlig, men historisk sett er resultatene fortsatt på et svært lavt nivå. For NHOs medlemsbedrifter totalt sett har de siste kvartalene vist en nedgang på omtrent ti prosent, og nåværende markedssituasjon er nå på nesten samme nivå som medlemsbedrifter i NHO Mat og Drikke.

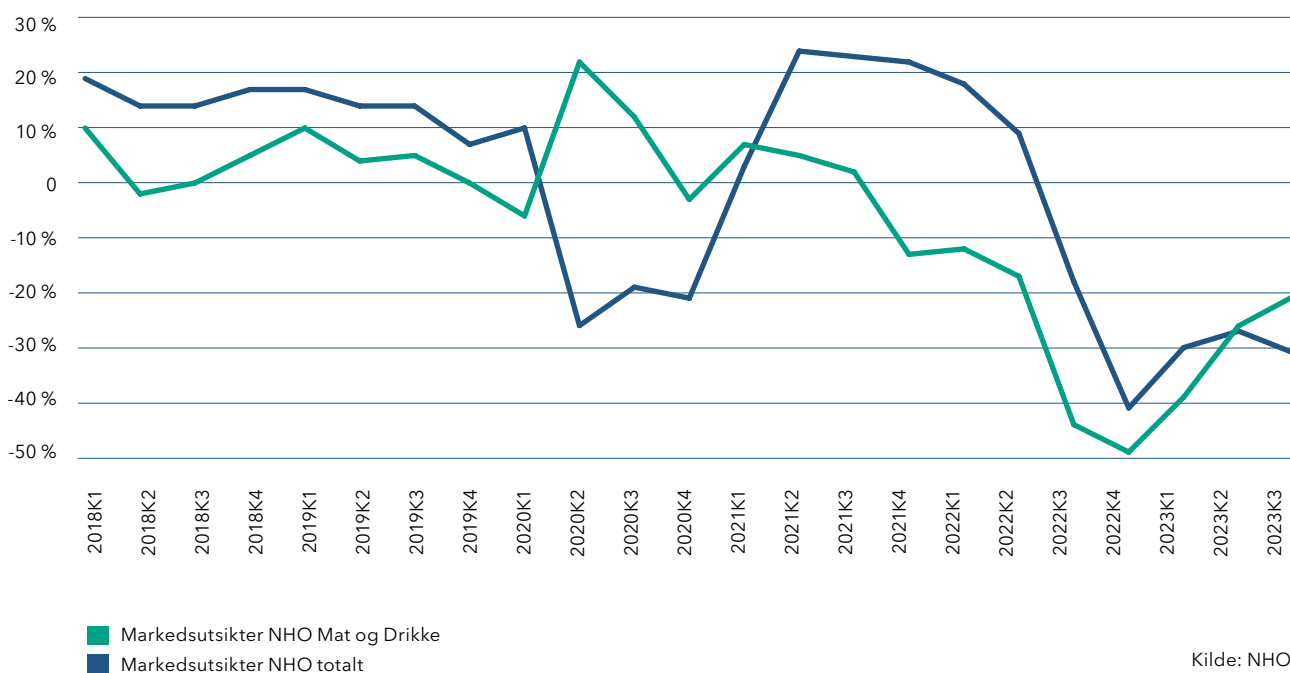
Bedriftenes tanker om fremtiden er illustrert i figur 2. Her blir bedriftene spurt om hvordan de ser for seg markedsutsiktene de neste seks månedene, dersom de ser bort fra normale sesongvariasjoner. Det har vært en ganske stor forbedring de siste kvartalene for medlemmer i NHO Mat og Drikke når det gjelder markedsutsiktene generelt sett. Det er verdt å merke seg at forbedringen kommer etter en periode med historisk lave utsikter, med en bunnotering i fjerde kvartal 2022 hvor hele 49 prosent (netto tall) av medlemmene så for seg en forverring de neste månedene. Dette betyr at til tross for en vesentlig bedring i bedriftenes markedsutsikter så langt i 2023 er det ingen grunn til å tro at den kommende tiden vil bli enkel for bedriftene i mat- og drikkenæringen.

I figur 3 vises det mer detaljert hvordan bedriftene vurderer utsiktene de neste seks månedene når det gjelder salgspriser, driftsresultat, investeringer og sysselsetting. Sett bort fra driftsresultat så har alle de tre andre kategoriene hatt en negativ utvikling de seneste kvartalene. Medlemmene i NHO Mat og Drikke tegner et forholdsvis dystert bilde når det kommer til utsiktene for både salgspriser og sysselsetting. Viser det seg at disse utsiktene stemmer, vil det kunne bli lavere sysselsetting og dermed noe høyere arbeidsledighet i tiden som kommer. Lavere salgspriser for bedriftene kan medføre lavere inntjening, men det gir også signaler om at toppen for konsumpriskeksten muligens er nådd. Figuren for driftsresultat viser at utsiktene har bedret seg noe fra det historiske bunnpunktet i fjerde kvartal 2022, men det er fortsatt flere medlemsbedrifter som venter en forverring i driftsresultatet, enn de som venter en bedring. Dette betyr at flertallet venter lavere lønnsomhet i tiden som kommer. Grunner til dette kan være at etterspørselen etter produktene som produseres har falt mye den siste tiden, eller at kostnadene er høyere enn inntjeningen.

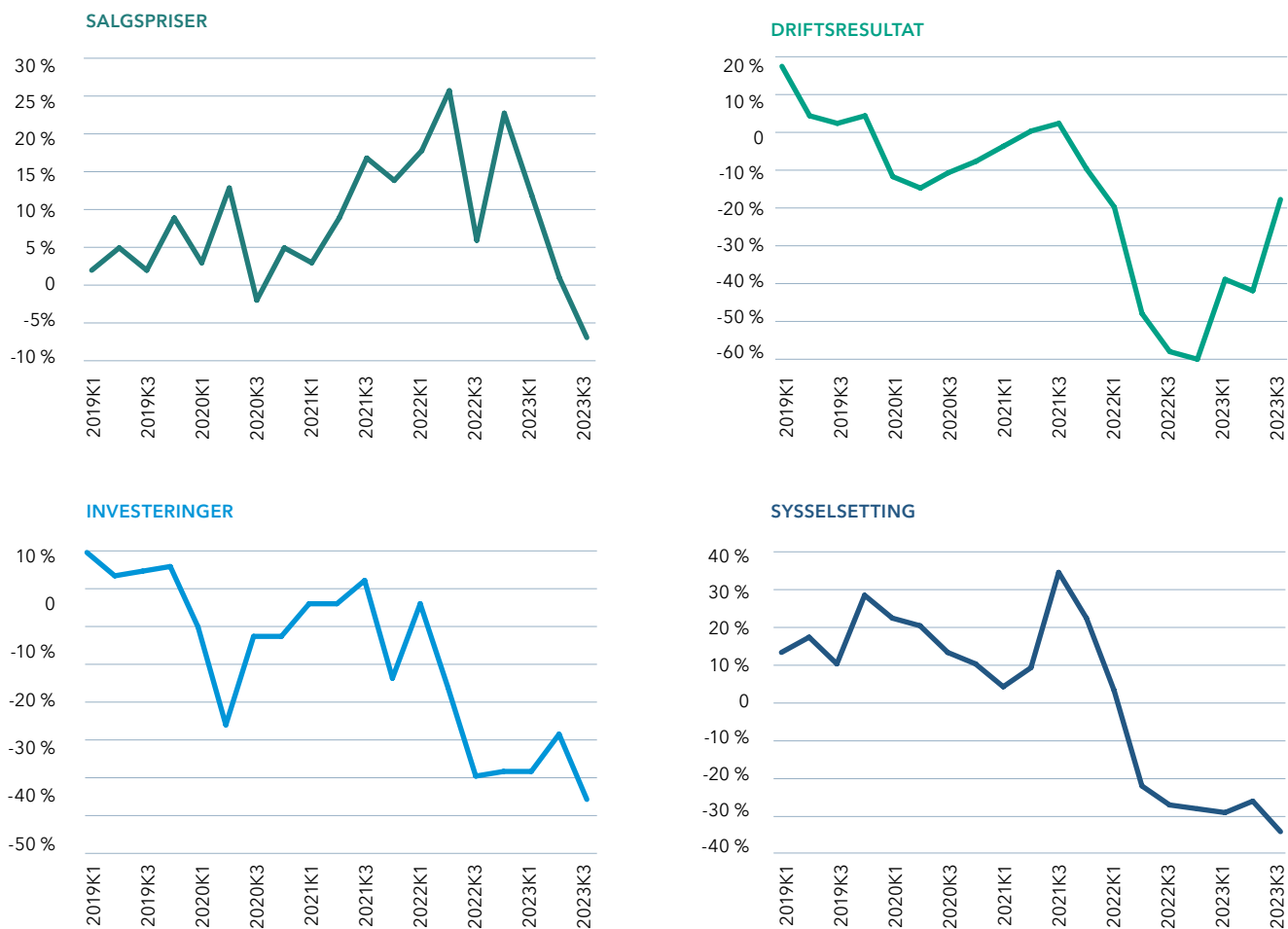
Figur 1: Markedssituasjon medlemsbedrifter NHO og NHO Mat og Drikke, nettotal.

Figur 2: Markedsutsikter medlemsbedrifter NHO og NHO Mat og Drikke, nettotal.

Figur 3: Forventninger til de neste seks månedene, medlemsbedrifter NHO Mat og Drikke, nettotall.

Kilde: NHO

3. Kostnadsbildet

2023 har vært preget av stor usikkerhet også på kostnadssiden, både for husholdningene og bedriftene som produserer varer og tjenester. Usikre forsyningslinjer som følge av krigen i Ukraina har til tider medført knapphet på ressurser og innsatsfaktorer. Dette har drevet kostnader og priser på råvarer opp. Styringsrenten har økt mye gjennom hele året, (se figur 4), og medfører at husholdninger med mer gjeld enn kapital som gir avkastning, har fått sin disponible inntekt redusert. Bedrifter med lån

påvirkes også gjennom høyere rentebelastning og dermed lavere driftsresultat, isolert sett. Høy vekst i konsumprisindeksen (KPI), med nivåer langt over inflasjonsmålet på 2 prosent, har medført gjentatte rentehevinger fra Norges Bank. Dette har fått effekt i boligmarkedet gjennom fallende boligpriser den siste tiden. Til tross for nedgangen i boligprisene de seneste månedene, er boligmarkedet fortsatt forholdsvis stramt som følge av lav boligbygging og liten igangsettelse

av nye prosjekter. Dette har ført til at prisen på brukte boliger har holdt seg høy over en lengre periode, selv om styringsrenten har blitt hevet mye. Leieprisene på bolig er også høye, spesielt i de store byene. Dette gjenspeiles gjennom at leieprisene ofte justeres for den generelle veksten i konsumprisene. Dette kan være noe av forklaringen til at prisveksten i KPI har holdt seg høy over lengre tid.

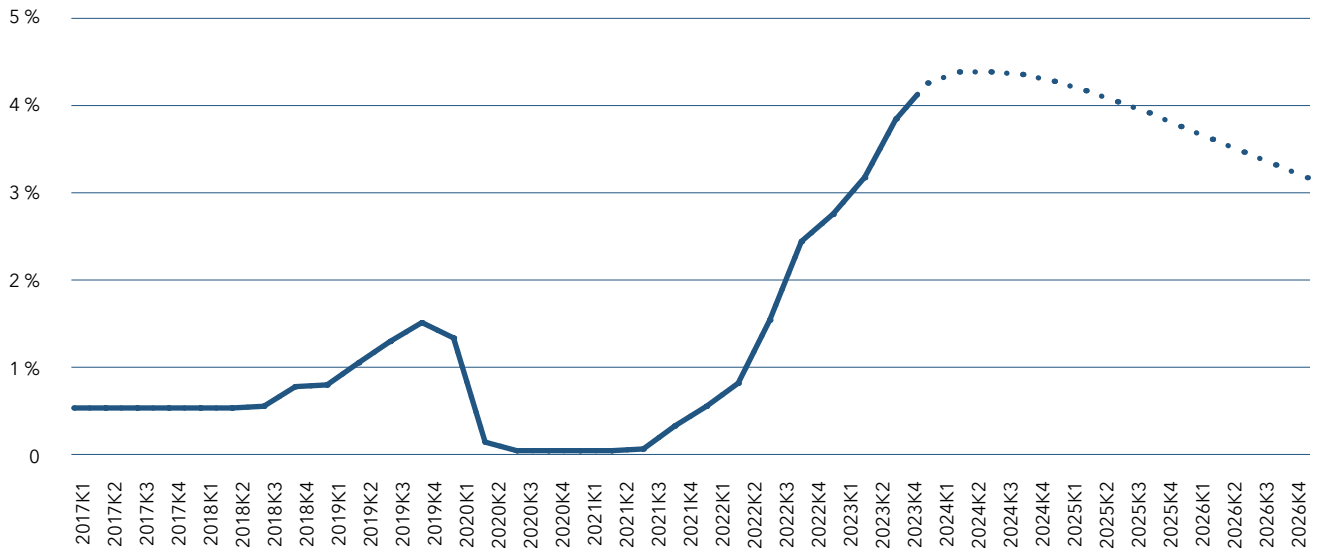
På rentemøtet den 20. september valgte Norges Bank å heve styringsrenten med 0,25 prosentenheter til 4,25 prosent. Sentralbanken signaliserte også at renten mest sannsynlig blir satt opp én gang til i desember. Dette vil i så fall medføre at rentetoppen kan nås ved slutten av året, med et nivå på 4,5 prosent. Norges Bank anslår i sine prognoser, som kan sees ved den stiplede linjen i figur 4, at rentenivået sannsynligvis vil bli liggende rundt 4,5 prosent gjennom hele 2024. I tillegg til høy rente vil økte energikostnader bidra til å holde kostnadsnivået oppe for bedriftene gjennom høsten og vinteren. Figur 5 viser gjennomsnittlig strømpris for industri (unntatt kraftintensiv industri) i Norge de siste ti årene. Fjoråret skiller seg naturligvis ut med de ekstreme nivåene som var tilfellet da. Energiprisene har falt en god del fra toppen i fjor høst, men tallene i figur 5 viser at den gjennomsnittlige strømprisen de første seks månedene i år er på hele 92,1 øre/kWh eksklusiv avgifter. Dette er godt over prisnivået som var mellom 2013-2020. Det er dermed ingen grunn til å tro at energipriskrisen er over og at kraftprisene er tilbake til normalen ettersom strømprisene fortsatt ligger godt over trendnivået de siste årene.

Konsumprisveksten har som nevnt vært høy det siste året. I figur 6 vises utviklingen i kjerneinflasjon, også kjent som KPI-JAE. Dette er konsumprisindeksen justert for endringer i avgifter og uten energivarer – som ofte svinger ganske mye i pris - også kalt volatilitet. Kjerneinflasjonen viser den underliggende prisveksten for varer og tjenester, og brukes i stor grad når Norges Bank gjør sine vurderinger om rentesettingen. Tallene viser at konsumprisveksten for kategorien mat og alkoholfrie drikkevarer har avtatt mye de siste tre månedene. Totalindeksen har også falt det siste kvartalet og årsveksten var i september 2023 på 5,7 prosent. Det er også grunn til å tro at kjerneinflasjonen vil kunne avta framover som følge av lavere etterspørsel og aktivitet i norsk økonomi. Dette gjenspeiles også i bedriftenes utsikter om lavere salgspriser for de kommende seks månedene.

Figur 7 viser sammenhengen mellom produsentpriser og konsumpriser for mat- og drikkenæringen. Grafene følger hverandre forholdsvis tett, noe som er naturlig ettersom kostnadsutviklingen treffer hele verdikjeden for mat og drikke, fra produsent til konsument. Det er fortsatt slik at det siste året har vært preget av en tidvis høyere vekst i produsentprisene sammenlignet med konsumprisene. Dette kan det være flere årsaker til, alt fra høye energikostnader over tid, til en viss treghet i prisdannelsen som følge av de to årlige prisjusteringsvindue mellom produsentene og dagligvareaktørene. Høye kraftpriser over en lang periode har økt kostnadsnivået betraktelig for produsentene, dette treffer mat- og drikkeindustrien kraftig ettersom matvarer er en energiintensiv vare å produsere. De høye kraftprisene bidrar dermed også til å trekke opp den underliggende prisveksten i økonomien.

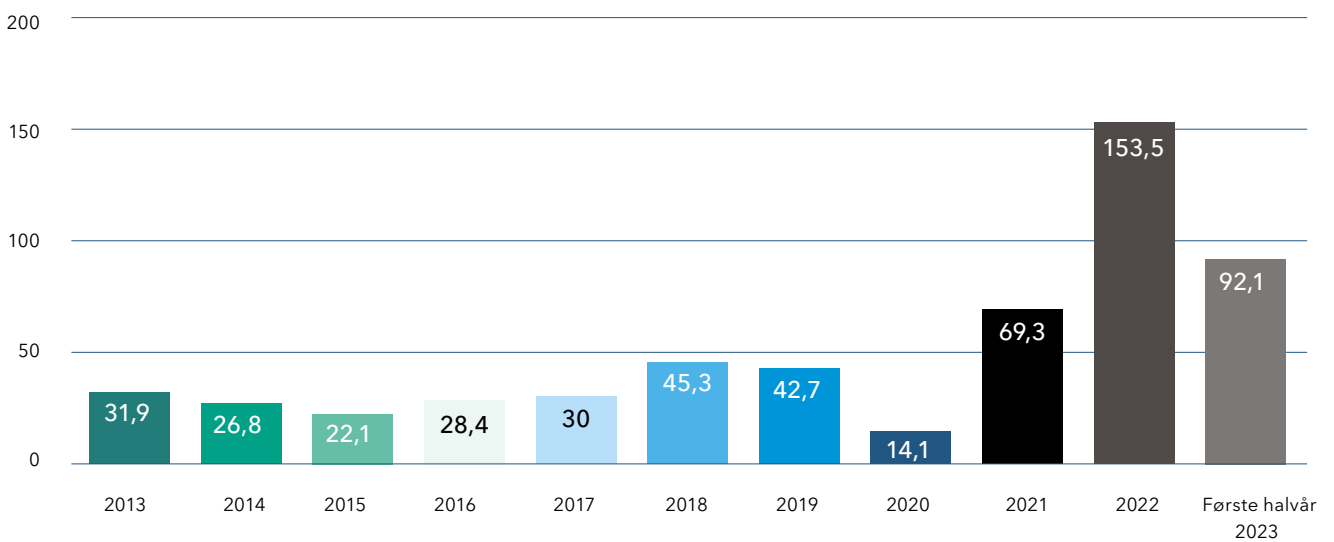
Kostnadssjokket som har truffet bedriftene den siste tiden, (spesielt siden krigsutbruddet i Ukraina), gjennom høye råvarepriser og økt kostnad på transport og energi, har etter hvert fått noe utslag i salgsprisene. Det er også verdt å nevne at den svake norske kronkursen har gjort utenlandske varer dyrere å importere til Norge, samtidig som de fleste mat- og drikkeprodusenter selger på hjemmemarkedet. Dette påvirker også utviklingen i produsentprisene ettersom disse er avhengige av både nasjonale og internasjonale utviklingstrekk. Bedriftene må bære de umiddelbare kostnadsøkningene i lengre perioder før utsalgsprisene kan forhandles med kjedene to ganger i året. Dette kan forklare noe av årsaken til at utviklingen i de to indeksene ikke alltid følger hverandre helt tett. Tallene for september 2023 viser at det nå er samsvar mellom veksten i disse to prisindeksene.

Figur 4: Styringsrente med rentebane.

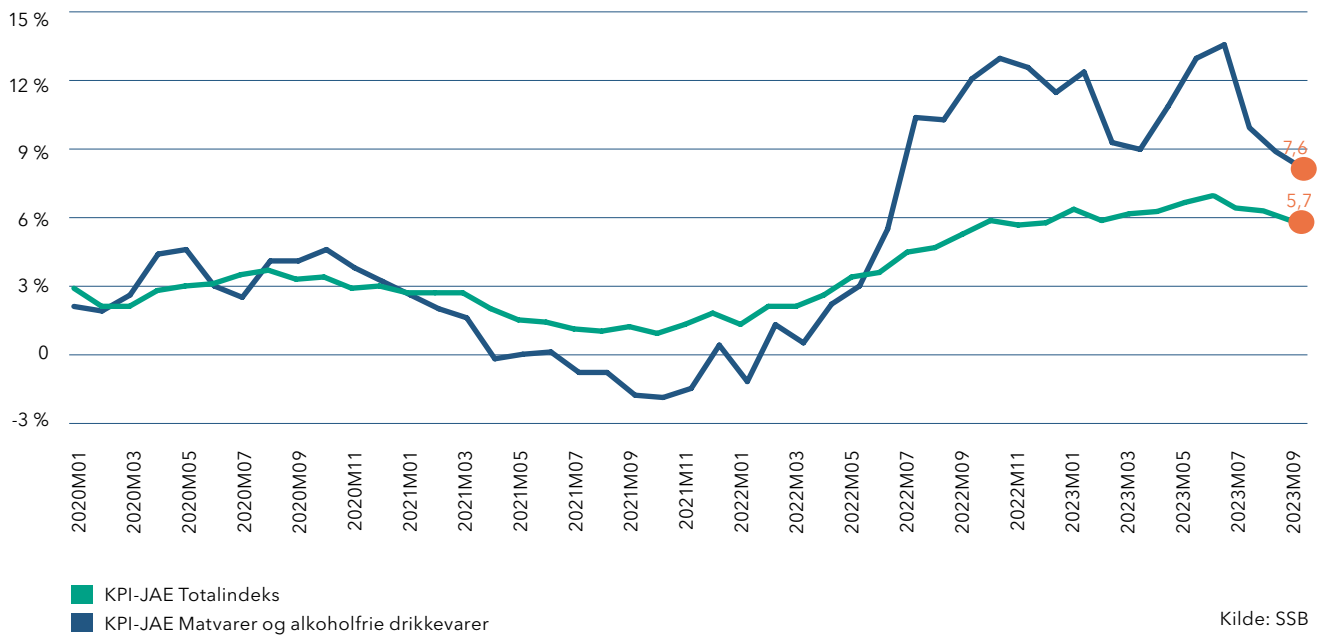
Kilde: Norges Bank

Figur 5: Kraftpris for kontrakter knyttet til elspotprisen, industri unntatt kraftintensiv industri. Øre/kWh ekskl. avgifter.

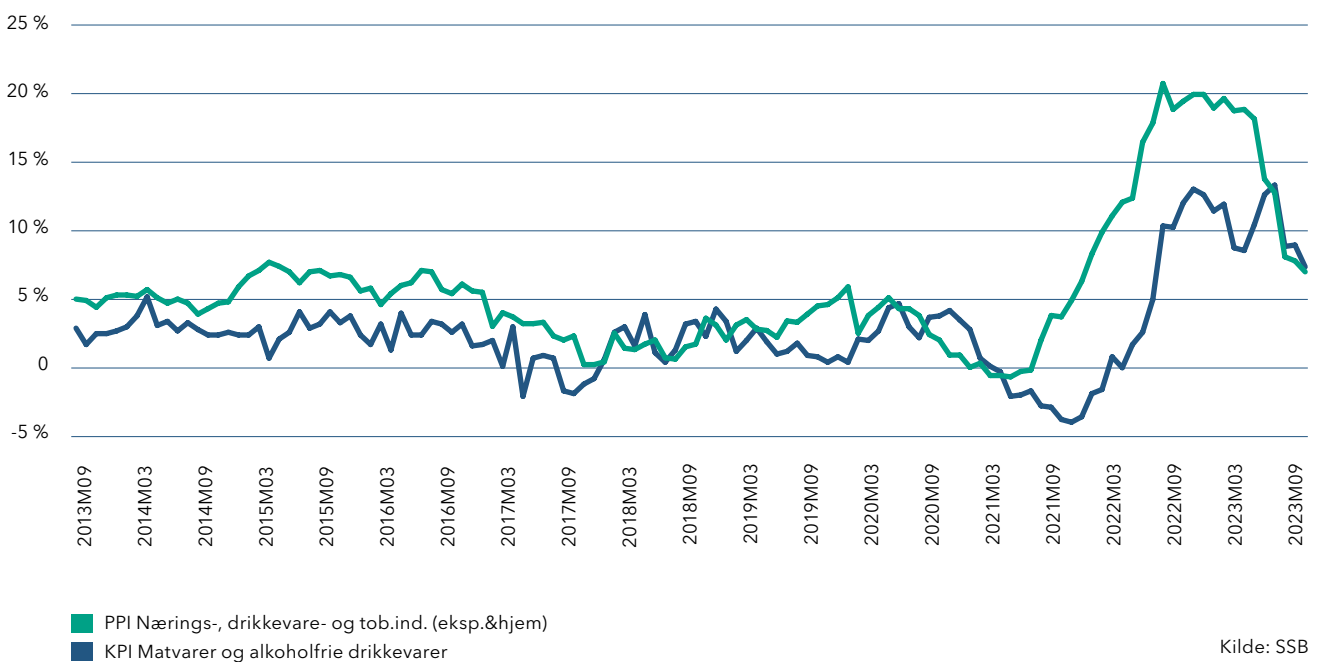

Kilde: SSB

Figur 6: Konsumprisindeks justert for avgifter og energi. Totalindeks, mat og alkoholfrie drikkevarer. 12-måneders endring.

Figur 7: Sammenheng mellom produsentpriser og konsumpriser. 12-måneders endring.

4. Det internasjonale bildet

Når det gjelder det internasjonale bildet preges dagens situasjon fortsatt av at det er krig i Ukraina og de konsekvensene det gir for både forsyningslinjer og den økonomiske situasjonen. Handelsforbindelser påvirkes og tilgang til ressurser og energi kan fortsatt bli kraftig påvirket i tiden framover. Svikt i tilgangen på råvarer som følge av krigen kan potensielt gi markedet flere sjokk i tiden som kommer, dersom konflikten drar ut i tid eller eskalerer. De internasjonale forholdene påvirkes også av høye renter i utlandet, noe som har vært med på å påvirke både Norges rentenivå og valutakursen. Den importerte prisveksten fra utlandet har også vært en bidragsyter til den høye veksten i konsumprisindeksen i 2023.

I figur 8 presenteres utviklingen i konsumprisindeksen for mat og alkoholfrie drikkevarer. Grafene viser årsveksten for Norge og noen av nabolandene, samt en samlet indeks for EUs 27 medlemsland (EU27). Som vist i tidligere kvartalsrapporter har veksten i konsumprisen i Norge vært noe lavere enn de andre europeiske landene over en lengre periode. Dette har endret seg den siste tiden og Norge har nå tatt igjen sammenlignbare land med tanke på konsumpriser. Veksten har avtatt en del de siste månedene og befinner seg nå på et litt lavere nivå enn Sverige og EU27. Danmark har hatt en relativt sett sterk nedgang i konsumprisene på mat og drikke de siste kvartalene, og ligger nå noen prosent lavere enn Norge, Sverige og EU27 når man studerer 12-måneders veksten. Det er grunn til å tro at prisveksten i Norge vil avta noe framover som følge av høye rentenivå i både Norge og store deler av Europa.

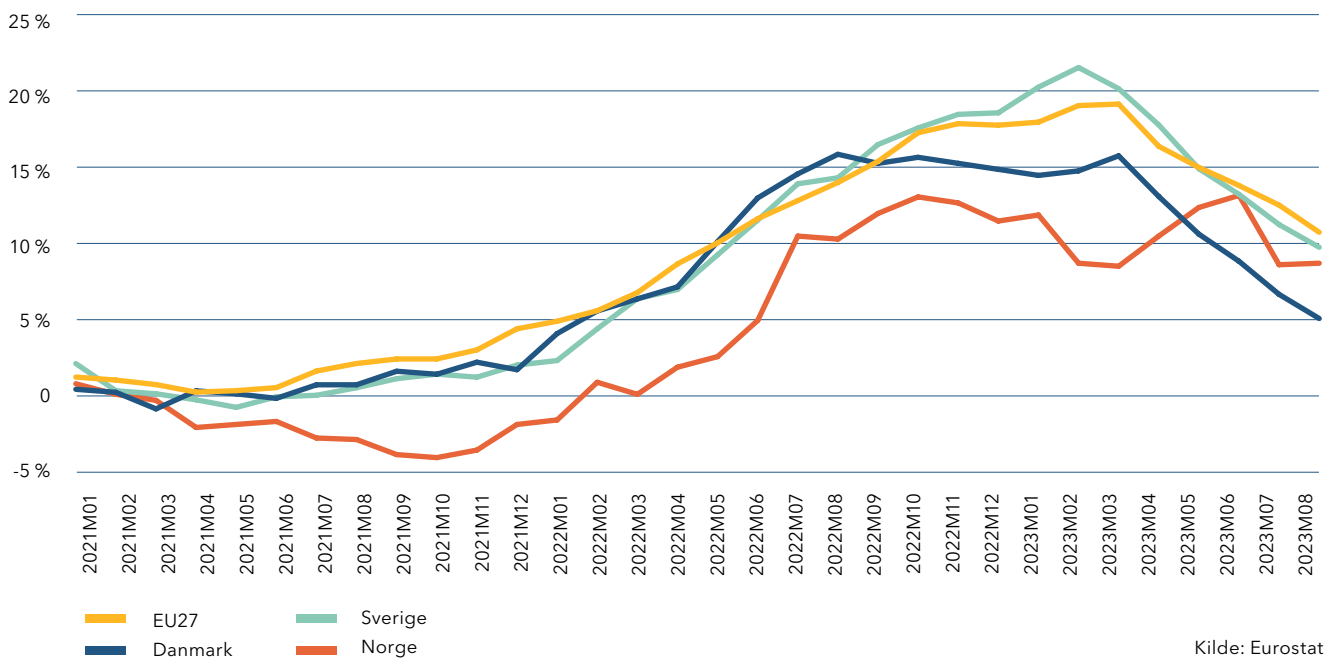
Den norske kronen har over lang tid vært svak målt mot de store valutaene som dollar, pund og euro. Det samme gjelder når den norske kronekursen måles opp mot den importveide kursindeksen I-44. Her måles kronekursen mot 44 av Norges viktigste handelspartnere. Per september 2023 er denne kursen rundt 117 NOK per I-44, noe som er på omtrent samme nivå som forrige kvartal. Dette vil si at den norske valutaen fortsatt er svak, noe som vil bidra til at import av både innsatsfaktorer og ferdigvarer vil forbli

kostbart for norske bedrifter og husholdninger.

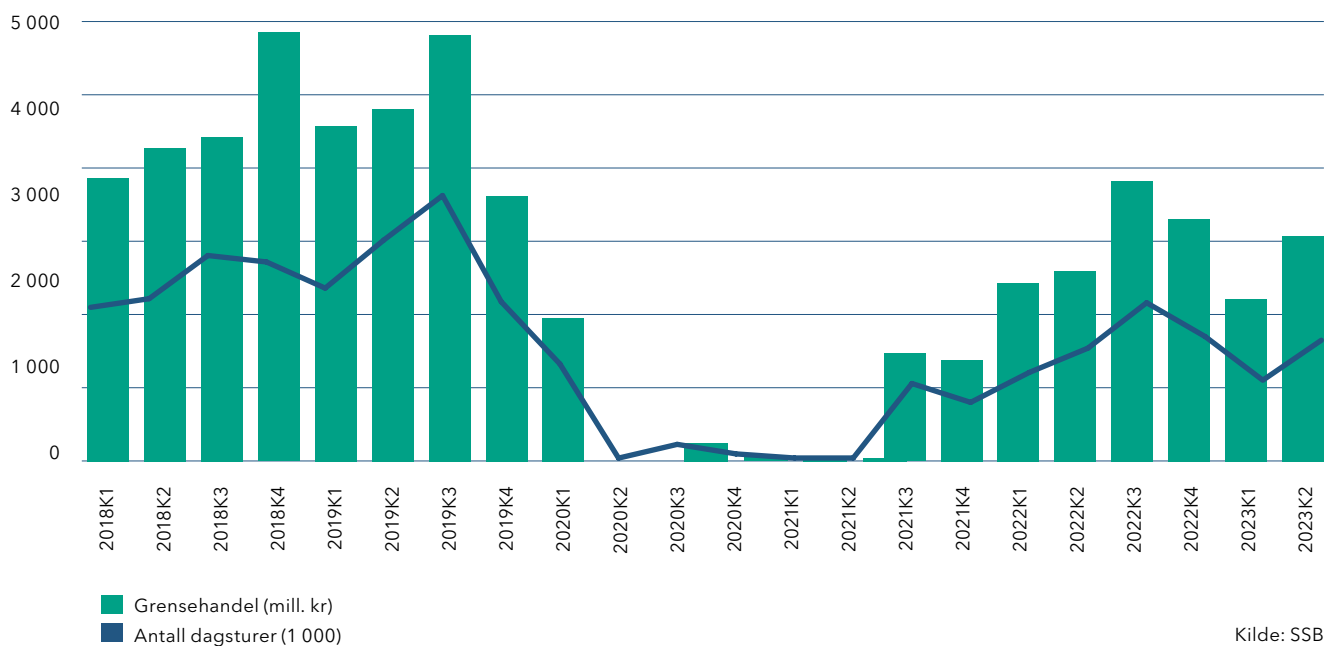
Grensehandelen har vært stigende siden pandemien tok slutt og det er en klart økende trend de seneste kvartalene. Figur 9 viser utviklingen i grensehandelen fra 2018 og fram til andre kvartal i år. Det ble grensehandlet for hele 2,6 milliarder kroner i andre kvartal, og nordmenn reiste på nesten 1,4 millioner dagsturer over grensen for å handle. Nivået er fortsatt noe lavere enn tiden før pandemien, men det er ingen grunn til å tro at grensehandelen vil avta de kommende kvartalene. I de seks første månedene av 2023 har det dermed blitt grensehandlet for over 4,5 milliarder kroner. Dette er tapte inntekter for både norsk næringsliv og den norske stat. Det er ingen tvil om at nivået på grensehandelen har tatt seg opp og igjen er en stor konkurrent for den norske mat- og drikkenæringen.

I figur 10 vises fordelingen av grensehandelen på de ulike varekategoriene. Denne statistikken viser at det er mat- og dagligvarer som utgjør den største kategorien med omtrent 1,1 milliarder kroner (42 prosent av handlekurven). Andre varer, kafe- og restaurantbesøk og andre tjenester utgjør for andre kvartal rundt 550 millioner kroner. Dette viser at selv om nordmenn muligens reiser over for å handle lokkevarer som det gjerne reklameres mye for, så handler mange også basisprodukter som husholdningene trenger. Dette medfører at norsk næringsliv taper inntekter på varer som normalt sett kunne blitt handlet i Norge. Høyt avgiftsbelagte produkter som alkohol, snus og tobakk/sigaretter utgjorde hele 675 millioner kroner i andre kvartal. Dette tilsvarer 25,7 prosent, eller så mye som én fjerdedel av handlekurven.

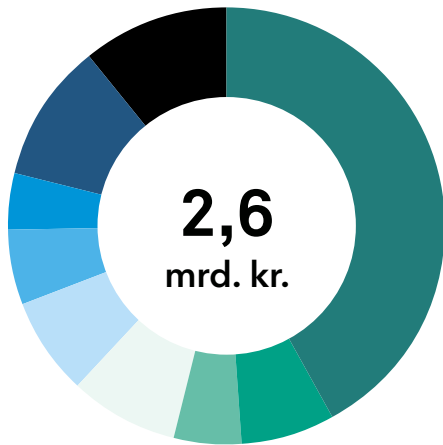
Figur 8: Harmonisert konsumprisindeks, matvarer og alkoholfrie drikkevarer, 12-måneders utvikling.

Figur 9: Grensehandel (mill. kr og antall dagsturer) per kvartal.

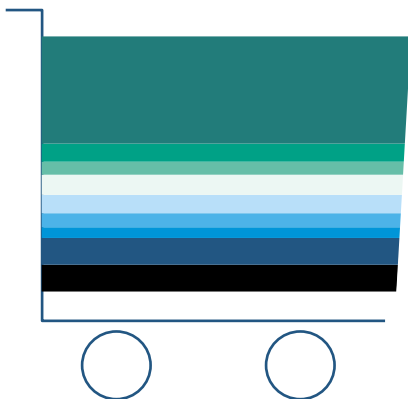

Figur 10: Grensehandel fordelt på varekategorier, 2. kvartal 2023.

Handlebeløp (mill. kr)

1 101	Mat- og dagligvarer
185	Mineralvann og brus
134	Øl og sider, alkoholholdig
209	Vin og brennevin
188	Sigaretter/tobakk
144	Snus
109	Sjokolade og godteri
276	Andre varer*
277	Kafe- og restaurantbesøk og andre tjenester**

Andel av varekurven i %

42,0	Mat- og dagligvarer
7,1	Mineralvann og brus
5,1	Øl og sider, alkoholholdig
7,9	Vin og brennevin
7,2	Sigaretter/tobakk
5,5	Snus
4,2	Sjokolade og godteri
10,5	Andre varer*
10,5	Kafe- og restaurantbesøk og andre tjenester**

* Andre varer omfatter klær og sko, kosmetikk, hygiene- og apotekvarer, drivstoff og ikke spesifiserte varer.

** Kafe- og restaurantbesøk og andre tjenester: Med andre tjenester menes ulike servicetilbud som for eksempel en frisørtime, en tannlegetime, reparasjon eller service på bil.

Kilde: SSB

